

Buszos kirándulás az őszi Vértesben

2015. október 3-án reggel 7 órakor 26 egyesületi tagunkkal indultunk el a Széna térről a Vértes hegységbe. Kellemes őszi napsütésben utaztunk.

Első megállónk **Gyúró** község volt, ahol a református templom kapujában Apostagi Zoltán gondnok úr fogadott minket és mesélt a község, valamint a gyúrói-tordasi református gyülekezet történetéről. Gyúró és Tordason összesen nagyjából ötszáz református él, a református gyülekezetnek százötven fenntartója van.

Gyúró Kuldóval teljesen összeépült község, a két falut csak egy kis patak választotta el egymástól. Már az ókorban lakott hely volt, mit a határ különböző részein talált hamvvedrek, kelta és római pénzek, ókori épületkövek és a ma is „római út”-nak nevezett régi út igazol. 1306-ban Gyúró falunak már plébánosa volt. Sok minden arra enged következtetni, hogy a két falu tulajdonképpen egy volt, de mivel nem egy birtokosé volt, az egyik birtokrészt nevezték Gyúrónak, a másikat Kuldónak. A XVIII. századi templomot 1778-ban engedély nélkül akarták kijavítani, ezért azt az akkori földesúr, a székesfejérvári Káptalan 1780. február 19-én bezáratta és lerontatta, továbbá a gyúrói reformátusok vallásgyakorlatát is megszüntette, pedig artikulásis (szabad vallásgyakorlattal bíró hely) voltak. Az egyház e templom nélküli időben is tartotta papját, tanítóját és Kajászóra jártak át istentiszteletre. Amikor megjelent a Türelmi Rendelet, nemes Lázár Péter kuldói kurátor ment fel gyalogosan Bécsbe, hogy megszerezze a templomépítési engedélyt. (Útja több hétig tartott, beleértve a bécsi kihallgatásra való várakozást is, mégis szívesen vállalta, mert hitéért elment volna a világ végére is.) Amikor megkapta az engedélyt, az egyház népe hozzáfogott a munkához, s bár messziről kellett hordani az anyagot, örömmel vállalták a feladatot. Minden család egy-egy tehén árát adta a templomra. 1782-83-ban a megmaradt templom fundamentumára épült fel a jelenlegi templom, amelyet 1783 június 1-én szenteltek fel, majd ahhoz tornyot 1784-87 között építettek. A gyúrói-tordasi református gyülekezet új gyülekezeti házát 2013-ban adták át. Két évig tartott az építkezés, amelyből a református közösség számos tagja oroszlánrészt vállalt. Többen adományokkal segítettek, a gyülekezet gondnoka az építési ügyeket koordinálta, a férfiak kemény fizikai munkát végeztek, az asszonyok sütöttek, főztek a munkásoknak. A ház nagyjából negyvenmillió forintból készült el, körülötte a templomkertet is gyönyörűen felújították.



Megköszöntük a szívélyes fogadtatást és folytattuk utunkat **Lovasberénybe**. Itt először a **Cziráky-kastélyt és kápolnát** tekintettük meg.

Az épületegyüttes legkorábbi része a Buzlay család birtoklása idején a XV. század végén épült. A gróf Cziráky család 1730-ban szerezte meg a kastélyt és a hozzá tartozó birtokot. Gróf Cziráky György 1763–1767 között bővítette az épületet, az építőmester a székesfehérvári Rieder János volt. Cziráky György halálát követően fivére, Cziráky László további bővítéseket végzett az épületen, ekkor alakították ki az U alaprajzú épület barokk díszudvarát is. A kastély mai képét 1804–1810 között gróf Cziráky Antal Mózes idején nyerte el, az építész ekkor már a Rieder János fia Rieder Jakab volt, aki klasszicista stílusban álmodta meg a kastélyt. Ekkor készült el a kastély körüli nagy kiterjedésű angol tájképi park is, melyben mesterséges tavat alakítottak ki kis vízeséssel, szigettel. Amely mellett a kitermelt földből halmozott dombok őrzik uruk és úrnőjük nevét (Antal és Rózsa domb). A parkban pálmaházat, vadászlakot, a patakon kőhidat, a tó partján romantikus halászkunyhót építettek. Az udvari szárnyak és sarokpavilonok 1850 körül épültek, az akkori építész Ybl Miklós volt. A kastélyt 1943-ban renoválták. Az államosítás után megindult a kastély és a park állapotának leromlása. A növényállomány nagy részét kivágták, kivéve a kastély előtt álló két hársfát, a park berendezéseit pedig széthordták. 1951-től gépállomás és irodák voltak benne. Felújítása 1996 óta folyik.



Ezt követően megnéztük a **Tűztornyot**, ahol az 1898-ban gróf Cziráky Béla által alapított tűzoltó egyesület működött, majd elsétáltunk a Faluházhoz. A Lovasberényi Faluvédő Polgári Kör 1993-ban helyi fiatalok alapították. Céljaik között szerepelt a néprajzi- és helytörténeti értékek megőrzése, megismertetése, a helyi hagyományok felkutatása, ápolása és azok megismertetése a faluközösséggel, különösen a fiatalokkal. Dr. Csikváry István lovasberényi születésű állatorvos 1998-ban megvásárolta a Hunyadi utca 6. sz. alatti házat. Az épületet helyi mesteremberek, a régiségeket helyi diákok, pedagógusok tették rendbe. Dr. Csikváry István 2008-ban a ház tulajdonjogát Lovasberény Község Önkormányzatának, használati jogát a Falukörnek ajándékozta. Az épület azóta viseli tiszteletére a **Csikváry Faluház** nevet. A 40 m hosszú parasztház otthont ad a Lovasberényi Néprajzi- és Helytörténeti Gyűjteménynek, hagyományörző és közösségi rendezvényeknek, néptáncsoportnak, táboroknak.

A Faluház lakrészében XIX. századi szobabelső, konyha és helytörténeti kiállítás látható. Verandáján és kocsiszínbén főként mezőgazdasági eszközök tekinthetők meg. Figyelemre érdemes a csákvári és felvidéki cserépedény-gyűjtemény, a különböző fonal és textilkészítő eszközök, kézimunkák, világító eszközök. Láthatóak faragással díszített bútorok, paraszti ruhák, használati eszközök. A régi iskolai tárgyak mellett különleges imakönyvek, helyi iratgyűjtemény is megtalálható. A helytörténeti helyiségben Lovasberény híres szülőiteit és műveit ismerheti meg a látogató. Diákok segítségével folyamatosan gyűjtik a helyi szokásokat, a helytörténeti dokumentumokat, kutatják Lovasberény múltját. A múlt értékeit digitális formában is őrzik: régi fotókat, régi tárgyak képeit, hanganyagokat, iratokat, más múzeumok vagy levéltárak lovasberényi vonatkozású anyagait, stb. Helyi népszokásokról készült a Múltunk kincsestára című kiadványuk.

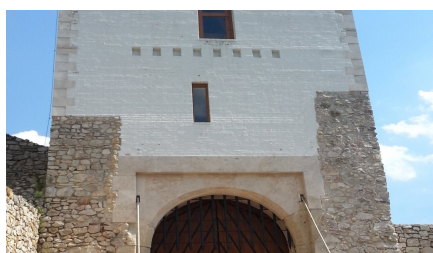
Innen a **Lenke Galériába** sétáltunk át. **Ütő Endre** operaénekes, fafaragó és keramikus kiállítása 1998-ban nyílt meg az 1798-ban – a nagy francia forradalom évében - épült, gyönyörűen helyreállított műemléki védettségű parasztház istállójában és a felette lévő szénapadláson. Idézzük Ütő Endrét:

„Hiszek a művészet egységében. Ezért sem tartom még különösnek sem, hogy mint jómagam, egy operaénekes kezdjen képzőművészkedni. 1985-ben kezdtem faragni, majd rá egy évre kerámiázni. A képzőművészetet, vagy az irodalmat szerintem nem lehet kizárólagosan iskolában megtanulni, kell hozzá egy alapadottság, indíttatás, mondanivaló a világ felé és lehetőség a munka megkezdéséhez. Nekem ezt székely származásom és az 1798-ban épült, ma is otthonomat adó lovasberényi parasztház adta, és egyben azt is, hogy munkáim belső tartalma és formája milyen kultúrkörhöz igazodjon. A Lenke Galéria érdekessége, hogy - amellet, hogy szeretett feleségem is Lenke - a LENKE szó egy rövidítést is takar: Lovasberényi Első Népi Közművelődési Egyesület. Munkáim népballadák, népmesék illusztrációi és szerénység nélkül mondhatom: azok továbbgondolásai. Hommage-k általam tisztelt emberekről, bibliai témák stb.”

Megnéztük még a falu határában fekvő **zsidó temetőt**. A Rákóczi szabadságharcot követő időkben Lovasberényben nem csak német jobbágyok telepedtek le, hanem Anselm Fleischmann birodalmi báró befogadta a Morvaországból és Szlovákiából érkező izraelita iparosokat és kereskedőket is. A XVIII. század derekán létrejövő berényi hitközségben 19 család élt, számuk rövidesen 34-re emelkedett. Később a Cziráky grófokkal megkötött szerződések tették lehetővé a hitközség gyors fejlődését. A földesúr szabad vallásgyakorlást biztosított. Telket kaptak nemcsak a zsinagóga felépítéséhez, hanem egy temető létesítéséhez is. Baracska, Felcsút, Kajászsószentpéter, Mány, Pátka, Tabajd, Velence, Vértesacsá zsidó lakosai temetkeztek itt. A XVIII. század első felében megalakult az izraeliták egyik legősibb intézménye, a Chevra Kadisa, mely feladatának az elhunytak hagyományos eltemetését tekintette. A temető felügyelete a szent egylet ellenőrzése alá tartozott. 1790-ben zsinagógát építettek. A sírkövek alapján valószínű, hogy 1300-1400 izraelita vallású személy talált itt örök nyugalomra. A temető 1982-ben műemlék jellegűvé vált.

Folytattuk utunkat **Csákvárra**, ahol Forna-pusztán, a volt Eszterházy-birtok ú.n. **Dohányos-házában** terített asztal várt minket. Az ott élő svábok helyi specialitását, szürke marhából készült csákvári mustáros-tejfölös szeletet főztek nekünk, mellé friss sajtos pogácsát és házi bodzaszörpöt kínáltak. Vásárolhattunk a Csákvári Csípős Csodafalat elnevezésű, szintén szürke marhából készült kolbászból is. Forna-pusztán a hazai szürke marha állomány jelentős génbankja található. Az állatokat természetes körülmények között legeltetik, mesterséges táplálék nélkül.

Következő állomásunk **Csókakő** volt. Már messziről szemünkbe tűnt a **vár**, ami a Vértes hegység szélén, 479 m tengerszint feletti magasságon, egy sziklaplatón épült. Stratégiaileg kedvező fekvésű, mivel a mai 81-es út előzményét, a Gaja-patak völgyében haladó utat ellenőrizte. A parkolóból rövid kaptatón értünk fel a vár kapujáig, itt várt minket vezetőnk, Vass Rezsőné. Elmondta, hogy ez a vidék már a honfoglalás után a Csák nemzetség fennhatósága alá került, kiknek korai erődítményük Csákvár lehetett. Csókakő első írásos említése 1299-ből származik, amikor Márk fia, István alországbíró lakott benne familiájával és szolgáljemezőjével. Ők Anjou Károlyt támogatták a magyar trón megszerzésében, de a győztes uralkodó 1326-ban megakadályozandó, hogy hatalmára veszélyes birtoktömb alakulhasson ki, a dombói és nyéki uradalmakért cserébe megszerezte tőlük. Fejér vármegye királyi ispánja töltötte be egyúttal a csókakői várnagy posztját is. A 15. században került várnagyként az élére Rozgonyi István, aki 1428-ban megmentette uralkodójának életét a törökkel vívott galambóci csata idején. A Rozgonyi család kihaltával a vár birtokosai között volt többek között Corvin János, illetve Bakócz Tamás is. A 16. században katonai jelentőségét már elvesztette, hiszen a török hódítók hatalmas túlerejével és tüzérségi fölényével szemben védhetetlenné vált a kicsiny erődítmény. Miután 1543-ban Szulejmán török szultán hatalmas serege megostromolta és elfoglalta a közeli Székesfehérvárt, a következő esztendőben Ahmed fehérvári bég fegyveresei előtt kardcsapás nélkül kaput nyitottak a megrémült katonák és feladták posztjukat. Az Oszmán Birodalom uralma alól véglegesen 1687 őszen szabadult fel, a továbbiakban már nem szerepelt a harci eseményekben. A 20. század második felére a gazdátlan vár igen romossá, életveszélyessé vált, melyen csak az 1995-ben megalakult Csókakői Várbarátok Társasága tudott változtatni, így jelentős anyagi támogatásukkal megindultak a régészeti feltárások és helyreállítások, amelyek napjainkban is folytatódnak.



Már kezdett sötétedni, mire megérkeztünk **Vértessomlóra**. A messze földön híres **kegytemplom** gondnoka, Matyi bácsi már várt minket. Vértessomló kegytemploma a településtől 1500 lépésre található. Környéke kimondottan festői, a templomot egy szakadék választja el a kálvária dombtól. A templom Sarlós Boldogasszony tiszteletére van felszentelve. A mostani szentély lehetett az eredeti kápolna, melyhez később mindkét oldalon kiszélesített hajót építettek. A lámpák fényében feltárult a templom teljes szépsége. A szentély kupoláját díszítő freskók egyike a Szentháromságot ábrázolja, a másik az őrangyal kis gyermekkel. Egyedülálló és legdrágább kincse a kegykép, a "Szomorúak Vigasztalójának" képe, amely a gyermekét tejével tápláló Szűzanyát ábrázolja. Ez a szentélyben függ a vörös márványfőoltár felett. Aranysugarak és felhőkben szálló kilenc kis angyal veszik körül. Vértessomló hagyományos búcsúnapjára, július 2-ára a várandós édesanyák, a gyermekáldásra váró fiatalok, valamint a Sarlós Boldogasszony templom kegyképek tisztelői zarándokolnak el.



Még körbejártuk kívülről a templomot és ezzel a szép látvánnyal a szívünkben indultunk haza. Mai programunk a Terézvárosi Önkormányzat támogatásával valósult meg, melyet tagjaink nevében ezúton is köszönünk.

Mógor Gabriella túravezető